

УДК 33.332.1

*Власюк Н. І.,
natalilty1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,
к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

*Пікулик О. І.,
oksana.pikulyk@lnu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-7640-9158,
Web of Science Researcher IDGON-8312-2022,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та публічного управління, Львівський національний
університет імені Івана Франка, м. Львів*

ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Фінансова децентралізація внесла вагомі корективи у процеси розвитку територій України, сформувавши умови для розширення фіскального простору та повноважень місцевого самоврядування, досягнення фінансової автономії та стійкості місцевих бюджетів, прозорості та ефективності використання їх коштів з орієнтацією на потреби кожної громади індивідуально, що прямо пропорційно вплинуло на зростання та підвищення рівня життя й добробуту населення регіонів. Особливості розвитку територій України за умов фінансової децентралізації продемонстрували, що при запровадженні реформи місцеві громади зіткнулися зі значними фінансовими, матеріально-технічними, гуманітарними та адміністративними проблемами. Більшість із них мають довготривалий характер, що негативно впливає на повноцінне впровадження децентралізації на місцях та є бар'єром для ефективного соціально-економічного розвитку регіонів вже протягом тривалого терміну. Спричинені війною масштабні руйнування інфраструктури та обстріли, окупація, міграція, зниження економічної активності та скорочення виробництва, падіння ділової активності, антикризові заходи уряду щодо послаблення податкового тиску суттєво вплинули на місцеві бюджети, особливо в регіонах, де ведуться активні бойові дії. У зв'язку з цим, дослідження місцевих бюджетів України та аналіз особливостей формування їхніх доходів і витрат в умовах війни є актуальним питанням, що потребує детального вивчення і має важливе значення для вирішення соціально-економічних проблем країни у військовий час. Проведений аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів України в умовах війни показав, що, незважаючи на те, що початок війни підірвав фінансову і матеріальну основи місцевого самоврядування, загалом громади довели, що здатні гідно протистояти будь-яким загрозам та викликам. Проте, незважаючи на адаптування місцевого самоврядування до сучасних складних умов та його підтримки економіку країни загалом, існує низка проблем, які надалі можуть вплинути на забезпечення фіскальної самостійності та незалежності місцевих бюджетів та знизити конкурентоспроможність регіонів. Для пом'якшення їхнього впливу місцевим органам влади необхідно активізувати співпрацю з міжнародними партнерами (гранти міжнародних організацій чи іноземних урядів на виконання певних проектів) для того, щоб отримати додаткові фінансові ресурси, а уряду під час розрахунку міжбюджетних трансфертів важливо враховувати, що місцевим бюджетам необхідно збільшувати обсяги фінансової підтримки або ж скорочувати видаткові повноваження.

Ключові слова: місцеві бюджети, регіональний розвиток, міжбюджетні трансферти, доходи і видатки місцевих бюджетів, бюджетна децентралізація.

*Vlasyuk N. I.,
natalilty1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,
Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security,
Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

*Pikulyk O. I.,
oksana.pikulyk@lnu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-7640-9158,
Web of Science Researcher IDGON-8312-2022,
Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv*

THE SIGNIFICANCE OF LOCAL BUDGETS IN ENSURING REGIONAL DEVELOPMENT

Abstract. Financial decentralization made significant adjustments to the processes of development of the territories of Ukraine, creating conditions for expanding the fiscal space and powers of local self-government, achieving financial autonomy and stability of local budgets, transparency and efficiency of the use of their funds with an orientation to the needs of each community individually, which directly proportionally affected the growth and improvement of the standard of living and well-being of the population of the regions. The peculiarities of the development of the territories of Ukraine under the conditions of financial decentralization demonstrated that when the reform was introduced, local communities faced significant financial, logistical, humanitarian and administrative problems. Most of them have a long-term nature, which negatively affects the full implementation of local decentralization and is a barrier to effective socio-economic development of the regions already in the long term. The large-scale destruction of infrastructure and shelling caused by the war, occupation, migration, reduction of economic activity and reduction of production, drop in business activity, anti-crisis measures of the government to reduce tax pressure significantly affected local budgets, especially in regions where active hostilities are taking place. In this regard, the study of local budgets of Ukraine and the analysis of the peculiarities of the formation of their incomes and expenses in the conditions of war is an extremely urgent issue that requires detailed study and is of great importance for solving the socio-economic problems of the country in wartime. The analysis of the revenues and expenditures of the local budgets of Ukraine during the war showed that, despite the fact that the beginning of the war undermined the financial and material basis of local self-government, communities in general proved that they are able to face any threats and challenges with dignity. However, despite the adaptation of local self-government to modern complex conditions and its support for the country's economy in general, there are a number of problems that may in the future affect the provision of fiscal independence and independence of local budgets and reduce the competitiveness of regions. To mitigate their impact, local authorities need to intensify cooperation with international partners (grants from international organizations or foreign governments for the implementation of certain projects) in order to obtain additional financial resources, and for the government, when calculating interbudgetary transfers, it is important to take into account that local budgets need to increase the amount of financial support or reduce spending powers.

Key words: local budgets, regional development, interbudgetary transfers, revenues and expenditures of local budgets, budget decentralization.

JEL Classification: H70

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-82-16>

Постановка проблеми. За умов децентралізації бюджетної системи та зростання значення місцевого самоврядування місцеві бюджети є важливим інструментом забезпечення збалансованого розвитку та конкурентоспроможності територіальних формувань. Досягнення фінансової стійкості на рівні місцевих бюджетів має слугувати основою для зростання якості життя громадян та сприяти соціально-економічному розвитку на різних рівнях управління.

Сьогодні розв'язана російською федерацією війна в Україні сформувала додаткові ризики для фінансової стабільності місцевих бюджетів та стала вагомим чинником зниження конкурентоспроможності територій держави. Спроможність органів місцевої влади адекватно реагувати на зовнішні виклики визначає їх здатність відновлювати та зміцнювати конкурентоспроможність та виконувати соціально-економічні завдання. У воєнний час перед органами місцевого самоврядування постає завдання забезпечення фінансової незалежності своїх територій, підтримки життєво важливих послуг для громадян та реалізації інвестиційних проєктів. До того ж, діяти їм доводиться в умовах значних обмежень ресурсів та непередбачуваності ситуації.

Ефективне функціонування місцевих бюджетів відкриває можливості для реалізації соціально-економічних програм на рівні окремих територій, а також здатність цих територій конкурувати на інвестиційному ринку та залучати ресурси для розвитку. Саме тому, необхідність пошуку оптимальних рішень з метою підвищення фінансової стабільності та конкурентоспроможності муніципальних формувань стає вирішальною для забезпечення стабільного та конкурентоспроможного середовища розвитку регіонів і доводить актуальність дослідження джерел формування місцевих бюджетів та напрямів їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різноманітних аспектів розвитку місцевих бюджетів як основи забезпечення регіонального розвитку присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: В. Андрущенко, В. Базилевича, С. Буковинського, А. Буряченка, О. Василика, Р. Гнейста, О. Кириленко, В. Кравченка, М. Кульчицького, С. Михайленко, В. Опаріна, Т. Паєнтко, Ю. Пасічника, О. Підхольного, Д. Полоненка, С. Сембера, М. Чумаченка, І. Янжула та ін.

Постановка завдання. Метою статті є оцінювання ефективності функціонування місцевих бюджетів з метою забезпечення регіонального

розвитку, зокрема, у контексті формування доходів та фінансування видатків, а також окреслення основних напрямів розвитку системи місцевих фінансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, основною функцією місцевих бюджетів є фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування, а також реалізація загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних програм на відповідній території.

Основними доходами місцевих бюджетів є податки, неподаткові надходження, субвенції та дотації з державного бюджету, а також інші доходи. Місцеві бюджети як інструмент фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування посідають чільне місце у формуванні фінансової незалежності та конкурентоспроможності територій.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [1] визначає пріоритетними завданнями нової регіональної політики України прискорення економічного зростання регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення тощо.

Зростання конкурентоспроможності територій є одним із основних стратегічних завдань регіональної фінансової політики держави. Конкурентоспроможність регіонів визначається їх здатністю залучати інвестиції, розвивати економічний потенціал і конкурувати на ринку ресурсів і робочої сили. Рівень конкурентоспроможності території залежить від різноманітних факторів, зокрема інфраструктури, бізнес-середовища, якості освіти та робочої сили, доступу до інноваційних ринків та інших чинників, які впливають на ефективність та стійкість розвитку території.

Фінансова незалежність території полягає у здатності саморозвиватися та забезпечувати власні фінансові потреби без істотної залежності від державного бюджету. На практиці фінансова незалежність реалізується через здатність органів місцевого самоврядування активно залучати фінансові ресурси, раціонально розподіляти кошти та планувати доходи і витрати для реалізації стратегічних цілей і завдань розвитку території. Це означає, що в цьому процесі особливо важливим є вдосконалення структури дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів з урахуванням визначених рішень про бюджет напрямів бюджетної політики.

Крім того, децентралізація фінансових ресурсів є стимулом для органів місцевого самоврядування більш ефективно розпоряджатися своїми доходами та визначати першочергові видатки, які потребують фінансування.

Варто зазначити, що ефективне функціонування всього інституту місцевого самоврядування залежить від рівня та якості фінансового забезпечення, фінансової самостійності та самодостатності місцевих бюджетів, які можуть бути досягнуті в умовах раціонально побудованої системи децентралізації фінансових ресурсів.

Заходи регіональної фінансової політики реалізуються органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень шляхом встановлення податкових ставок і пільг за місцевими податками і зборами, які власне можна назвати заходами регулювання або стимулювання. Для втілення регіональних і територіальних бюджетних пріоритетів важливе значення має забезпечення збалансування дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів.

Політика розвитку регіону має орієнтуватися на:

- продовження політико-адміністративних реформ;
- посилення підзвітності органів місцевого самоврядування;
- розвиток і формування гармонійного законодавства;
- посилення кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування;
- підвищення ефективності управління комунальною власністю;
- активізацію фінансово-бюджетної децентралізації;
- розвиток партнерства органів місцевого самоврядування із структурами цивільного суспільства;
- розвиток муніципальної служби;
- посилення соціальної мобілізації в регіональних співтовариствах [1].

Ці заходи стимулюють органи місцевого самоврядування до активної роботи над вирішенням місцевих проблем, але також створюють ризик обмеження бюджетних можливостей об'єднаних місцевих органів влади, які не беруть на себе такого ж рівня зобов'язань, як успішні муніципалітети. Тому не можна недооцінювати значення місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні регіонального розвитку, оскільки саме вони визначають ступінь самостійності та конкурентоспроможності регіонів країни.

В контексті обґрунтування багатоаспектності сутності місцевих бюджетів доцільно розглядати їх у якості:

- 1) ключового елемента бюджетної та фінансової систем країни, оскільки саме у бюджетних фондах акумулюється переважна частина фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування;
- 2) фондів грошових коштів, що формуються з суспільно значущою метою для фінансового забезпечення місцевого самоврядування;
- 3) правового інституту, оскільки усі процеси, пов'язані з формуванням і використанням місцевих бюджетів носять форму правових відносин;
- 4) інструменту перерозподілу суспільного продукту між різними соціальними групами населення та різними сферами діяльності для забезпечення пропорційного соціально-економічного розвитку;
- 5) частини бюджетних відносин, що зумовлена адміністративно-територіальним та бюджетним устроєм країни [12].

Економічна природа місцевих бюджетів дає змогу окреслити притаманні їм основні ознаки:

- територіальна локалізованість;
- зумовленість процесу їх формування і використання економічним і фінансовим потенціалом території;
- соціальна спрямованість витрат;
- залежність від організації міжбюджетних відносин;
- законодавча та нормативно-правова регламентація та визначеність функціонування;
- наявність учасників бюджетних відносин [7].

У структурі фінансових відносин держави механізм функціонування місцевих бюджетів доцільно розглядати у форматі таких суб'єктивно-об'єктивних взаємозв'язків:

1) між органами місцевого самоврядування та населенням в процесі розподілу і перерозподілу валового регіонального продукту;

2) між органами місцевого самоврядування і суб'єктами господарювання в напрямку руху коштів до місцевих бюджетів (при сплаті податків і зборів) та у зворотному напрямку (при фінансуванні з місцевого бюджету);

3) між окремими рівнями бюджетної системи в процесі бюджетного регулювання для досягнення ефективного міжтериторіального розподілу суспільного продукту й управління економічними процесами на макро-, мезо- та мікрорівнях [4].

Зважаючи на те, що функціонування місцевих бюджетів визначається особливостями розвитку держави і регіонів, рівнем централізації повноважень та бюджетних ресурсів, їх розмежуванням між державою та органами місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації, ключовою ознакою місцевих бюджетів має бути їх самостійність, яка передбачає право органів місцевого самоврядування самостійно складати, затверджувати та виконувати місцеві бюджети в контексті покладених на них функцій і забезпечення розвитку регіонів і територіальних громад.

У зв'язку з цим, основними орієнтирами розвитку механізму функціонування місцевих бюджетів є зміцнення доходної бази; забезпечення

ефективного здійснення витрат для задоволення потреб соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального формування; удосконалення порядку надання міжбюджетних трансфертів [4].

В сучасних умовах розвитку економіки та децентралізації бюджетної системи пошук ефективних фінансових інструментів з метою наповнення доходної частини місцевих бюджетів стає особливо актуальним завданням, що зумовлено необхідністю забезпечення фінансової самостійності територій та їх здатністю забезпечувати себе, розвиватися і задовольняти потреби громадян.

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2023 рік показує суттєве покращення показників у порівнянні з 2022 роком. Так, приріст доходів загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи: в основному це податкові надходження) за місцевими бюджетами у 2023 році склав +11,0% (+43,8 млрд грн) у порівнянні із попереднім роком [15]. Таке зростання зумовлено збільшенням надходжень податку із доходів фізичних осіб (+6,3% або +17,2 млрд грн), єдиного податку (+18,2% або +8,6 млрд грн), акцизного податку (+63,3% або +8,0 млрд грн) та податку на майно (+19,1% або +7,0 млрд грн). Якщо порівнювати 2023 рік із довоєнним 2021 роком, то приріст доходів місцевих бюджетів склав +25,5% [15].

Розглядаючи приріст доходів місцевих бюджетів в розрізі типів місцевих бюджетів, бачимо найбільш суттєвий приріст надходжень у містах та столиці. Так, **обсяг надходжень до загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи) бюджету міста Києва перевищує сукупні доходи всіх обласних бюджетів** та перебуває на рівні всіх сукупних доходів сіл та селищ України. Водночас бюджет міста Києва не бере участі у вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів. Приріст надходжень по містах України у 2023 році, порівняно із 2021 роком, склав +28,6%, по Києву +21,8%, по селищах +28,2%, по селах +34,5% [15] (рис. 1).

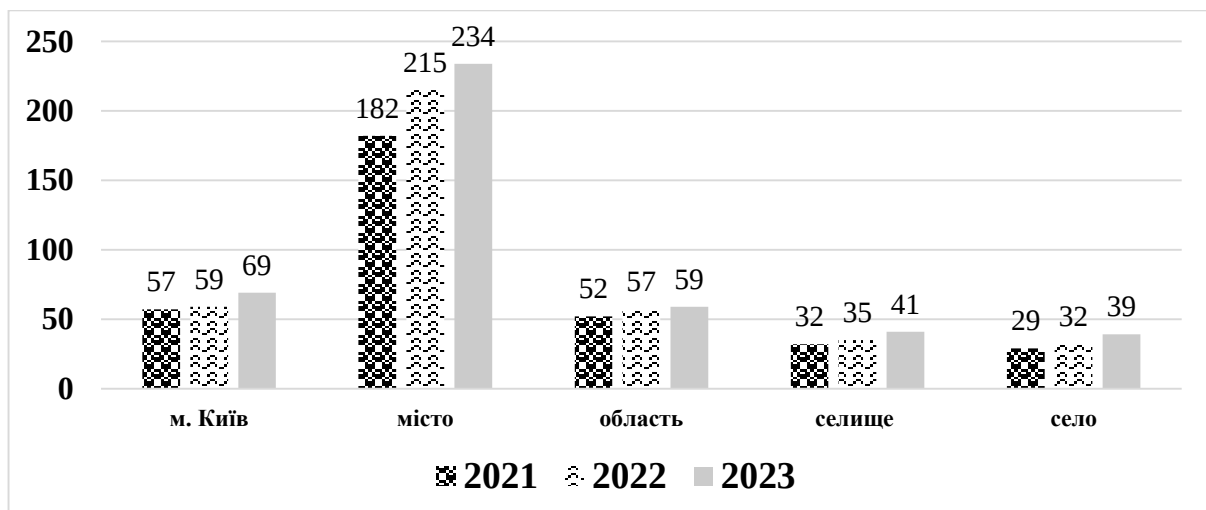

Рис. 1. Доходи загального фонду місцевих бюджетів України (без трансфертів) у розрізі типів бюджетів за 2021–2023 рр., млрд грн [15]

Таблиця 1

Надходження місцевих бюджетів України за 2022-2023 рр.

Надходження	Сума, млрд грн		2023/2022, %
	2022 р.	2023 р.	
Загальний фонд	398,1	441,9	+11,0
Податкові надходження	391,9	433,2	+10,6
ПДФО	272,2	289,4	+6,3
Плата за землю	29,6	34,5	+16,8
Єдиний податок	47,2	55,8	+18,2
Акциз	13,1	22,4	+71,2
Місцеві податки і збори	84,3	100,0	+18,6

Джерело: авторська розробка на основі [15]

Таблиця 2

Структура доходів місцевих бюджетів України за 2022-2023 рр.

Доходи	2022 р., млрд грн	Питома вага, %	2023 р., млрд грн	Питома вага, %
Доходи місцевих бюджетів	555,1	100,0	652,6	100,0
Податкові надходження	393,5	70,9	434,5	66,6
Неподаткові надходження	22,0	4,0	36,5	5,6
Доходи від операцій з капіталом	263	0,4	3,6	0,6
Офіційні трансферти	137,0	24,7	177,6	27,2
Цільові фонди	0,3	0,1	0,4	0,1

Джерело: авторська розробка на основі [13]

Приріст надходжень місцевих бюджетів України за 2022-2023 рр. характеризує табл. 1.

Загалом за 2023 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 441,9 млрд грн, що становило +11,0% або +43,8 млрд грн приросту у порівнянні з 2022 роком. Це, насамперед, зумовлено зростанням надходжень від податку з доходів фізичних осіб (+6,3% або +17,2 млрд грн). Загальне зростання майнових податків склало +7,0 млрд грн. Найвищими темпами зростали надходження від акцизного податку, місцевих податків і зборів, а також єдиного податку.

Зростання податкових надходжень пояснюється підвищенням податку на доходи фізичних осіб, зокрема із заробітної плати військовослужбовців, що сприяло покращенню фінансової самостійності територій.

В умовах зростання фінансової ролі місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів особливої актуальності набуває питання недоотримання надходжень від податку на нерухомість внаслідок невпорядкованості електронної бази реєстру прав власності на нерухоме майно, приховування використання нерухомого майна і не введення його в експлуатацію, що є результатом неефективної системи адміністрування податків [2].

Відчутною була також підтримка Європейського Союзу, іноземних урядів, донорських установ та

міжнародних організацій. Зовнішня підтримка України наразі є важливою запорукою стабільності та розвитку регіонів, особливо в умовах воєнного стану. Це дозволяє Україні отримати необхідні ресурси для зміцнення своєї обороноздатності, гуманітарну допомогу постраждалим та економічну підтримку для забезпечення сталого розвитку в умовах конфлікту.

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України виявляє декілька важливих тенденцій, пов'язаних із фінансовою незалежністю та конкурентоспроможністю територій подано у таблиці 2.

Як бачимо, частка податкових надходжень зменшилась, а неподаткових – зросла. Крім того, збільшилась частка офіційних трансфертів, тому актуальною залишається необхідність оптимізації міжбюджетних відносин та зменшення залежності місцевих бюджетів від офіційних трансфертів.

Успішне забезпечення фінансової незалежності та конкурентоспроможності територій після закінчення війни потребує комплексного підходу до різних аспектів бюджетно-фінансового управління.

Для оцінювання ефективності функціонування бюджетного механізму в Україні та виявлення проблем необхідно проаналізувати склад та динаміку видатків місцевих бюджетів (табл. 3).

Таблиця 3

Видатки місцевих бюджетів України за функціональною класифікацією за 2022–2023 рр.

Видатки	2022 р., млрд грн	Питома вага, %	2023 р., млрд грн	Питома вага, %
Державне управління	46,5	9,6	53,0	8,2
Громадський порядок, безпека	11,1	2,3	16,8	2,6
Економічна діяльність	61,1	12,6	112,9	17,5
Охорона навколишнього середовища	0,5	0,1	62,0	9,6
Житлово-комунальне господарство	40,6	8,4	1,2	0,2
Охорона здоров'я	31,0	6,4	38,2	5,9
Духовний і фізичний розвиток	22,6	4,7	26,7	4,1
Освіта	232,3	48,0	248,2	38,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	29,2	6,0	44,9	6,9
Міжбюджетні трансферти	9,4	1,9	42,9	6,6
Всього видатків	484,3	100,0	646,8	100,0

Джерело: авторська розробка на основі [13]

Як бачимо, найбільшу частку у 2022–2023 рр. складали витрати на освіту та економічну діяльність. Тобто, завдяки ефективно реалізованій реформі децентралізації, органи місцевої влади отримати автономні, незалежні та адекватні фінансові ресурси, що дало їм змогу гідно витримати зовнішні виклики.

Сьогодні необхідно встановити обґрунтований норматив фінансової безпеки для кожної області, району та міста з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану кожної території. Наявність таких показників дасть змогу визначити фактичний рівень фінансових ресурсів для забезпечення необхідних потреб регіонів та суттєво вдосконалити процедуру бюджетного планування [2].

Метою регіональної політики, яка є основою Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, є підвищення рівня життя населення незалежно від місця проживання в єдиній, децентралізованій, конкурентоспроможній та демократичній Україні – розвиток і єдність, орієнтовані на людей [1].

Основне завдання регіональної політики до 2027 року та реалізація її довгострокового бачення базуються на основі трьох стратегічних завдань:

1. Формування єдиної країни в економічному, соціальному, екологічному та просторовому вимірах.
2. Підвищення конкурентоспроможності регіонів.
3. Ефективне, орієнтоване на людей, багаторівневе управління [1].

Немає сумнівів і заперечень щодо актуальності цілей, визначених у стратегії. Проте сучасні реалії вимагають, насамперед, перегляду ресурсного та організаційного забезпечення реалізації поставлених завдань, а також розуміння пріоритетних завдань відновлення та розвитку регіонів.

Так, звісно, ситуація з веденням війни на території України призводить до різного рівня соціально-економічної стійкості в різних регіонах країни. Так, потреби громад в різних зонах будуть відрізнятися:

1. Громади в тилу з низькими ризиками для порушення соціально-економічної стійкості можуть мати потребу в розвитку інфраструктури, підтримці малих підприємств та залученні інвестицій для підвищення рівня життя і забезпечення розвитку.

2. Громади в зоні бойових дій та прифронтових територіях потребують першочергової допомоги у відновленні інфраструктури, соціальних послуг, житлового фонду та економіки, а також забезпечення безпеки та захисту прав людини.

3. Громади, що перебувають у звільнених від окупації територіях, можуть потребувати в програмах підтримки для відновлення економіки, соціальної інтеграції та забезпечення внутрішньо переміщених осіб.

4. Громади, що перебувають в тимчасовій окупації, потребують міжнародної допомоги для забезпечення гуманітарних потреб, захисту прав людини та реструктуризації економіки після повернення контролю над територією.

Отже, програми регіонального управління варто адаптувати до конкретних потреб громад у різних зонах конфлікту з метою забезпечення соціально-економічної стійкості, відновлення і розвитку. Так, безперервна співпраця на всіх рівнях і встановлення тісного зв'язку між державними інститутами та приватними суб'єктами є ключовими аспектами успішного регіонального управління в умовах конфлікту та після нього. Це дозволяє забезпечити ефективне використання ресурсів на відновлення та розвиток, підвищити ефективність заходів зі зміцнення стійкості та безпеки територій.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У напрямку адміністративної та фінансової децентралізації для досягнення цілей необхідно застосовувати економічні важелі розвитку місцевих бюджетів: встановлення та адміністрування місцевих податків і зборів; розвиток підприємництва на території громади; самостійне розпорядження майном, яке знаходиться у комунальній власності; співробітництво територіальних громад; управління та розпорядження земельними ресурсами місцевого значення; розвиток

форм господарської участі у бюджетному процесі та забезпечення його прозорості.

Основні орієнтири розвитку місцевих бюджетів можна визначити за такими основними напрямками: нарощення дохідної бази; забезпечення ефективного здійснення видатків; удосконалення порядку надання міжбюджетних трансфертів.

З метою забезпечення соціально-економічного розвитку місцевих бюджетів необхідно використовувати систему економічних важелів. Важливим є встановлення та адміністрування місцевих податків і зборів у напрямку розширення їх складу та посилення фінансової ролі за рахунок ефективного використання фінансових інструментів. Актуальним є ефективне розпорядження майном, яке знаходиться у комунальній власності, що дає можливість отримання доходу від надання майна в оренду або його продажу чи за умови ефективного користування ним. У цьому ж контексті видається важливим забезпечення управління та розпорядження земельними ресурсами, ефективного використання земельних ділянок та залучення інвесторів на територію громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

2. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*. 2023. Вип. 1(1). С. 14-20.

3. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання / наук. ред. Сторонянська І. З. Львів : ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України”, 2022. 70 с.

4. Єрмоменко А. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132-137.

5. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*. 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185-191.

6. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал “Грааль науки”*. 2022. № 20. С. 29-31.

7. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 21-36.

8. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання : монографія / Н. В. Павліха,

І. О. Цимбалюк, Н. Л. Хомюк та ін. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 514 с.

9. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2022. Вип. 35. С. 25-32.

10. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43.

11. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2021. 155 с.

12. Черевань І. В., Бородин Б. М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. *Наукові перспективи*. 2023. № 1(31). С. 190-199.

13. Бюджет 2023 року. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.

14. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 77-85.

15. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. Портал “Децентралізація”. 01.03.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/17747>.

REFERENCES

1. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnja 2020 r. № 695. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

2. Vartsaba, V. I., Mulesa, E. V. and Prydko, R. O. (2023), Analiz napovnennia mistsevykh biudzhativ Ukrainy v umovakh voiennoho stanu, *Suchasni tendentsii rozvytku ekonomiky i kultury v Ukraini ta sviti*, vyp. 1(1), s. 14-20.

3. Ekonomika rehioniv Ukrainy v umovakh viiny: ryzyky ta napriamky zabezpechennia stiikosti: naukovo-analitychne vydannia / nauk. red. Storonianska, I. Z. (2022), DU “Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy”, Lviv, 70 s.

4. Yeromenko A. (2023), Mistsevi biudzhety u systemi finansovoho zabezpechennia terytorialnykh hromad, *Ekonomichniy visnyk universytetu*, vyp. 57, s. 132-137.

5. Kanieva, T. V. and Karpenko, M. Yu. (2023), Dokhody mistsevykh biudzhativ yak instrument zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii, *Problemy ekonomiky*, T. 55, Vyp. 1, s. 185-191.

6. Lomachynska, I. A. and Churkina, I. Ye. (2022), Detsentralizatsiia mistsevykh biudzhativ v Ukraini: vyklyky v period viiny, *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Hraal nauky”*, № 20, s. 29-31.

7. Melnyk A. (2019), Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad v umovakh realizatsii novoi rehionalnoi polityky Ukrainy, *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, № 1, s. 21-36.
8. Pavlikha, N. V., Tsymbaliuk, I. O., Khomiuk, N. L. ta in. (2022), Bezpeka staloho rozvytku rehioniv ta terytorialnykh hromad Ukrainy na zasadakh inkluzyvnoho zrostannia : monohrafiia, Vezha-Druk, Lutsk, 514 s.
9. Pikhotska, O. M. and Yushchuk, Yu. V. (2022), Analiz vykonannia biudzhetyv v period voiennoho stanu, *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna*, vyp. 35, s. 25-32.
10. Radionov, Yu. D. (2023), Upravlinnia finansovymy resursamy derzhavy v umovakh voiennoho stanu, *Ekonomika Ukrainy*, № 1, s. 20-43.
11. Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka. Stymuliuvannia rozvytku rehioniv na zasadakh smart-spetsializatsii: bariery ta mekhanizmy implementatsii: naukova dopovid / nauk. red. Storonianska, I. Z. (2021), IRD NANU, Lviv, 155 s.
12. Cherevan, I. V. and Borodin, B. M. (2023), Perspektyvni zrushennia rehionalnoho rozvytku v umovakh voiennykh vyklykiv, *Naukovi perspektyvy*, № 1(31), s. 190-199.
13. Biudzhety 2023 roku. Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy pro vykonannia Derzhavnoho biudzhety Ukrainy za 2023 rik. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*, available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.
14. Shmatkovska, T. O. and Podzizei, O. O. (2020), Kontseptualni zasady pidvyshchennia konkurentospromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad, *Ekonomichnyi forum*, № 4, s. 77-85.
15. Analiz mistsevykh biudzhetyv za 2023 rik. Portal "Detsentralizatsiia". 01.03.2024, available at: <https://decentralization.ua/news/17747>.

Стаття надійшла до редакції 19 березня 2025 року